

Johan Adolf Winkler¹

Leven en werk van een Hilversumse dorpsnotaris

Van de documenten uit de periode vóór de grote Hilversumse brand van 1766 is maar weinig bewaard gebleven. Een uitzondering hierop vormen de aktes van Johan Adolf Winkler, die van 1719 tot 1753 notaris was in Hilversum. Winkler zelf en zeker ook zijn aktes geven een aardig beeld van de situatie in de eerste helft van de achttiende eeuw.

Wieg in Batavia

Johan Adolf Winkler zag het levenslicht in Batavia op 28 oktober 1685. Zijn vader Adolf was in 1648 geboren in Hongarije en trouwde begin 1688 met de elf jaar jongere Middelburgse Jacomina Crutel.² Hij had sinds 1678 in het leger bij de VOC een glanzende carrière doorlopen. Zo had hij deelgenomen aan verschillen expedities naar de bovenlanden en was hij een aantal jaren lid van de Raad van Justitie.³ Voor zijn verdiensten ontving hij van de Heeren XVII, het bestuur van de VOC, een *gouden medaille met gouden ketting van 165 oogschakels*, die later in testamenten en boedelscheidingen zou opduiken.

In 1703 werd hij als majoor gerepatriëerd en aangesteld

als commandeur van de retourvloot van tien schepen die op 30 november vertrok uit Batavia. Behalve Winkler met vrouw en vier kinderen⁴ op de Westhoven, vervoerde de vloot nog 49 passagiers. Begin maart arriveerden de schepen aan de Kaap, net als de zes die een maand later waren afgezeild.

De vloot van maar liefst zestien schepen vertrok daar gelijktijdig op 30 maart en bereikte half augustus de bestemming. Voor het schip Westhoven, dat voor de VOC-kamer Zeeland voer, was dat Rammekens. Vermoedelijk is het gezin daarna in Utrecht gaan wonen. Dat was de woonplaats toen half januari 1706 bij de Utrechtse notaris Van Hees de tekening van een akte plaatsvond, waarbij vader Winkler zijn slaaf Hercules vrijmaakte.

Schout van Kortenhoef

Op 16 februari 1706 werd in Utrecht het akkoord getekend tussen zoon Johan Adolf en Silvester Heereman, *heere van Cortenhoeff*, om in die plaats de ambten van schout, gadermeester en waarsman⁵ uit te mogen oefenen. Zijn vader stond borg voor de betaling van de jaarlijkse recognitie van tweehonderd gulden aan de heer van Kortenhoef. Winkler was twintig jaar toen hij schout werd, erg jong in een tijd dat iemand pas meerderjarig werd bij huwelijk of op 25-jarige leeftijd. De goede naam van zijn vader zal hier zeker een rol hebben gespeeld. Heereman, die in Utrecht woonde, nam niet de moeite om de volgende dag bij de beëdiging in Kortenhoef aanwezig te zijn. Hij stuurde een notaris met het formele verzoek om Winkler als schout en ook als waarsman te erkennen in plaats van zijn voorganger Barent Udo, die aan de kant geschoven was vanwege een greep in de dorpskas. Aan het uitoefenen van de functie van waarsman moesten wel de *heeren dijckgraaff ende heemraden van hogen Zeburgh ende Diemerdijsck* meewerken.

Winkler woonde vrijwel zeker bij zijn ouders, die in juni 1706 een huis kochten aan de vaart in de polder Grong te veen, waarschijnlijk aan de Kortenhoefsedijk tussen de huidige provinciale weg en de Kattenbrug⁶. Hij kocht weliswaar in maart 1711 zijn eerste huis op een veiling voor bijna veertig gulden, dat hij vier jaar later verkocht

voor driehonderd gulden, maar de beschrijving hiervan klopt niet met de omschrijving 'uit de vaart bij zijn huis gehaald' van de dood gevonden bedelaar in maart 1715. Winkler had met twee schepenen en een chirurgijn geconstateerd dat het om een ongeluk moest gaan *omdat er geen kneusingen, beenbreuck, quetsures of eenige teekenen van geweld zijn bevonden*. Het slachtoffer kon dus op het kerkhof begraven worden: het was immers geen misdrijf.

Half vierendeel

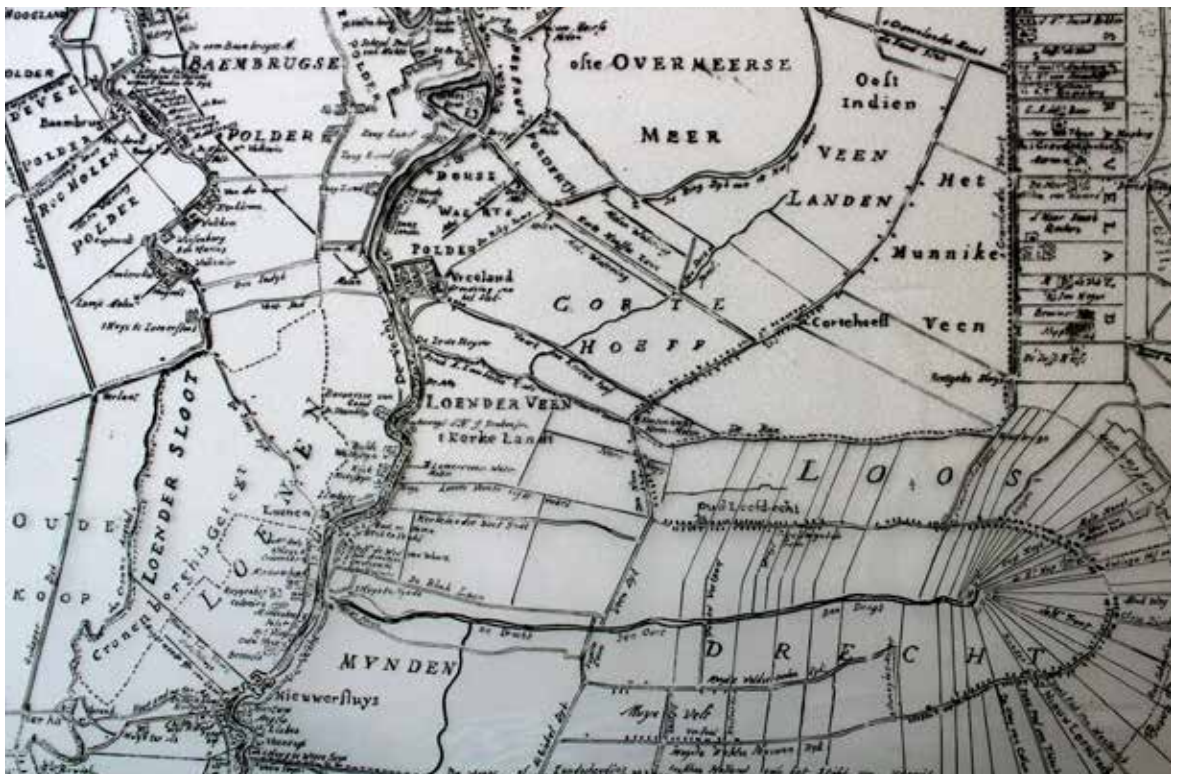
Winkler trouwde op 25 september 1709 met Neeltje Jans van Veeren uit Ankeveen. Het jaar daarna werd de nalatenschap van haar moeder verdeeld. Ze kregen een stuk land groot 16¼ morgen⁷ in de Oostzijderpolder onder Abcoude en een woning met ruim 20 morgen land onder Mijdrecht, die al snel verhuurd werden. Naast de huurprijzen van respectievelijk 352 en 260 gulden bedongen zij van elke huurder jaarlijks een half vierendeel boter⁸, totaal bijna veertig kilo.

Het echtpaar kreeg in de periode 1710-1716 vijf kinderen: Annetje, Susanna, Apolonia, Jan Adolf jr. en Jan Jansse. Apolonia overleed op jeugdige leeftijd.

Regelmatig machtigde zijn vader hem om zaken te regelen, vaak betrof dat het innen van gelden die hij nog tegoed had van diverse personen in Indië. Het testament

In Kortenhoef heeft Winkler een straat naar zich vernoemd gekregen. Bij het naamgeven heeft de gemeente kennelijk geen antecedentenonderzoek uitgevoerd: ook Winklers voorganger Barend Udo kreeg een straatnaam, terwijl die ontslagen was na een greep uit de kas. (foto auteur)

Kortehoeff en omgeving. Deze kaart is rond 1710 uitgegeven door Nicolaas Visscher. (coll. SAGV Boekschöten CBXIII no 115)

van zijn ouders uit 1708 vermeldt de namen van de drie broers: Jacobus, Harmanus en Abraham. Zij zouden elk een jaarlijkse rente uit obligaties ontvangen. Deze ondersteuning had Johan Adolf blijkbaar niet nodig vanwege zijn goede baan. In augustus 1715 machtigde zijn vader hem, hij was zelf *onpasselijk*, om naar Friesland te gaan, niet alleen om gelden te innen, maar om te verklaren dat zijn vader burger en inwoner van die provincie wilde worden en na te gaan wat daarvoor nodig was. Vermoedelijk zijn zijn ouders kort daarna daadwerkelijk vertrokken. Begin 1716 kocht hij het huis aan de vaart van hen.

Winkler bleef in functie tot half mei 1717⁹. Op 8 mei stuurde Catharina Heereman, vrouwe van Cortenhoef, een missive aan het dorpsbestuur met de opdracht Winkler te zeggen dat ze hem de ambten afnam. Deze moesten provisioneel door het dorpsbestuur uitgevoerd worden. Vijf maanden later verkocht ze de ambachtsheerlijkheid aan het Sint Pietersgesticht in Amsterdam.

Het duurde nog wel even voordat de relatie van Winkler

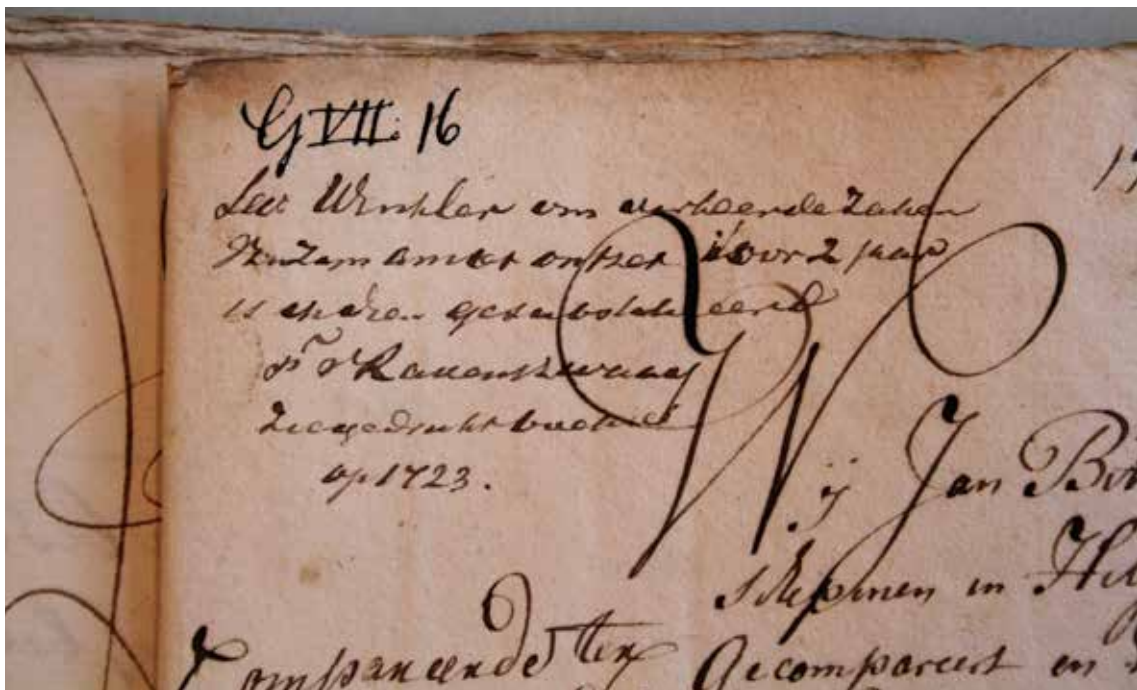
met Kortehoeff afgehecht was. De documenten die hij bij de aanvaarding van zijn functie had opgevraagd en nog steeds in zijn bezit waren¹⁰, moest hij inleveren.

Financieel was er veel te verrekenen. Winkler moest een lijst opstellen van gelden, veelal belastingen, die hij nog tegoed had¹¹ en het dorpsbestuur eiste een waarborg van ruim 5.000 gulden, onder andere de 4.000 die hij als onderpand voor het betalen van de recognitiegelden in bewaring had gegeven. Na inschakeling van een advocaat en een procureur was de rekening begin december 1718 vereffend.

Opgewonden standje

Het is niet zeker wanneer Winkler taken in Hilversum op zich ging nemen. In elk geval was hij in januari 1717 dorpssecretaris en nog steeds tegelijkertijd schout en waarsman in Kortehoeff¹².

Zeker is wel dat 1717 voor Winkler een memorabel jaar was, niet alleen vanwege de langdurige afwikkeling in Kortehoeff, maar zeker ook omdat de start in Hilversum alles behalve vlekkeloos was.

Volgens deze aantekening van Albertus Perk op een akte uit 1723 werd Winkler eind 1722 voor twee jaar als secretaris geschorst om verkeerde zaken'. De reden van de schorsing is niet duidelijk.

Schout Jan Bitter, sinds 1684 in functie, was eind maart 'gesuspeneerd' door baljuw Pieter Anthonie de Huijbert¹³ die Winkler als vervanger aanstelde, wat tien weken¹⁴ duurde.

Een paar interessante zaken komen naar voren uit in Naarden opgestelde verklaringen.

De verklaring van Jan Bitter betrof een voorval van begin augustus het jaar ervoor toen hij met impostmeester Claas de Noij in bespreking was en Winkler ongevraagd binnengekomen was. De Noij vroeg hem te vertrekken, maar was op weg naar de woning van Bitter door Winkler met een mes aangevallen. Buiten had een getuige hem horen zeggen *die duijvelse verdoemde pagter*. Over dit voorval is verder niets meer te vinden, maar des te meer over de gebeurtenis op 4 mei 1717, waarover twee verklaringen in Naarden¹⁵ zijn opgesteld. Winkler was niet ingegaan op het herhaaldelijk verzoek van president schepen Claas de Swart om de akte voor te lezen waar hij als secretaris mee bezig was en had hem uiteindelijk in het gezicht geslagen, de tweede keer met een val en bloedneus tot gevolg.

De tweede akte bevat meer informatie en is duidelijk een reactie op een andere verklaring, vermoedelijk door Winkler in Hilversum afgelegd en bij de brand verloren

gegaan. Hierin staat onder andere dat de getuigen ontkenen De Swart te hebben horen vloeken en hem niet hadden horen zeggen *ik sal uw donderse schurk in uw sies stoten of ik heb den donder van uw schrijven, gij kunt schrijven met uw valsche pen wat gij wilt* of horen dreigen de akte uit het boek te scheuren. Verder was De Swart niet dronken geweest.

Het voorval was de baljuw gemeld en die liet de zaak behandelen door de rechters in Naarden, waar destijds criminele zaken voor het hele Gooi werden behandeld. Tijdens de eerste zitting op 23 juni werd geoordeeld dat de zaak uitgezocht moest worden en dat er desnoods een proces moest volgen om een voorbeeld te stellen. Op 12 juli werd de gebeurtenis uitgebreid behandeld.

De schepenen oordeelden dat gedaagde Winkler *ontrent t selve niets heeft misdaen* en De Swart immers *daerover geen acte heeft durven maken*. Dat zou hij immers wel hebben gedaan als hij beledigd was. Als voor het voorval een geldboete geëist kon worden, dan eerder van De Swart. De eiser nam hier echter geen genoegen mee. De zaak bleef zich voort slepen tot in januari 1718 besloten werd een bindend oordeel te vragen aan twee Amsterdamse procureurs. Dat viel slecht uit voor Winkler: hij kreeg een boete van 250 gulden.

Slordig

In 1719 werd Winkler ook aangesteld als notaris met standplaats Hilversum. Het ambt van dorpssecretaris en notaris werd in die tijd vaak door dezelfde persoon uitgevoerd.

Het Hilversumse archief van Winkler bevat 901 notariële aktes, gebundeld in twaalf banden⁶, die elk een index met een eigen nummering bevatten. De eerste is gedateerd 18 augustus 1719 en de laatste 5 december 1753. Opvallend is een hiaat van twee jaar na februari 1722. In het archief van Perk¹⁷ bevinden zich twee transporten voor schout en schepenen uit die periode, ondertekend door secretaris Frans van Ravenswaaij. Op de eerste heeft Albertus Perk later aangetekend, dat Winkler wegens 'verkeerde zaken' voor twee jaar uit zijn ambt als secretaris is gezet. Waarschijnlijk heeft hij ook zijn taken als notaris in die periode niet uit mogen oefenen. Het is onduidelijk wat hij heeft misdaan om een schorsing van twee jaar te krijgen. Het was in elk geval niet erg genoeg om de zaak voor het criminele gerecht in Naarden te brengen.

Winklers handschrift is soms lastig te ontcijferen, zelfs

als hij netjes schreef, daarnaast zijn vaak zijn aktes ronduit slordig met doorhalingen en stukken tekst in de kantlijn. Een enkele keer zijn ze in een ander handschrift opgesteld, vermoedelijk door een klerk. Slechts tweemaal wordt melding gemaakt van een klerk: in 1719 Jan Perk en halverwege de jaren dertig Barend Smallenburgh, die tevens procureur (jurist) in Hilversum was. De veelvuldige aktes in een ander handschrift na 1750 zijn vrijwel zeker van de hand van Gijsbert Haan, die niet alleen vaak als getuige optrad, maar Winkler ook als substituut-secretaris verving.

Nachtwerk

Er is weinig bekend over hoe het ambt van secretaris en notaris gecombineerd werd, maar iets valt op te maken uit sommige aktes. Winkler had de gewoonte om in testamenten de dag van de week en tijdstip te vermelden¹⁸. Bijna 90% van de 208 testamenten bevat die gegevens. Soms valt deze vermelding te verklaren door de toestand van de erflater. Regelmatig staat in de akte dat een van de erfaters ziek was, wat een reden kan zijn om het tijdstip te vermelden. Het kon immers een zaak van leven

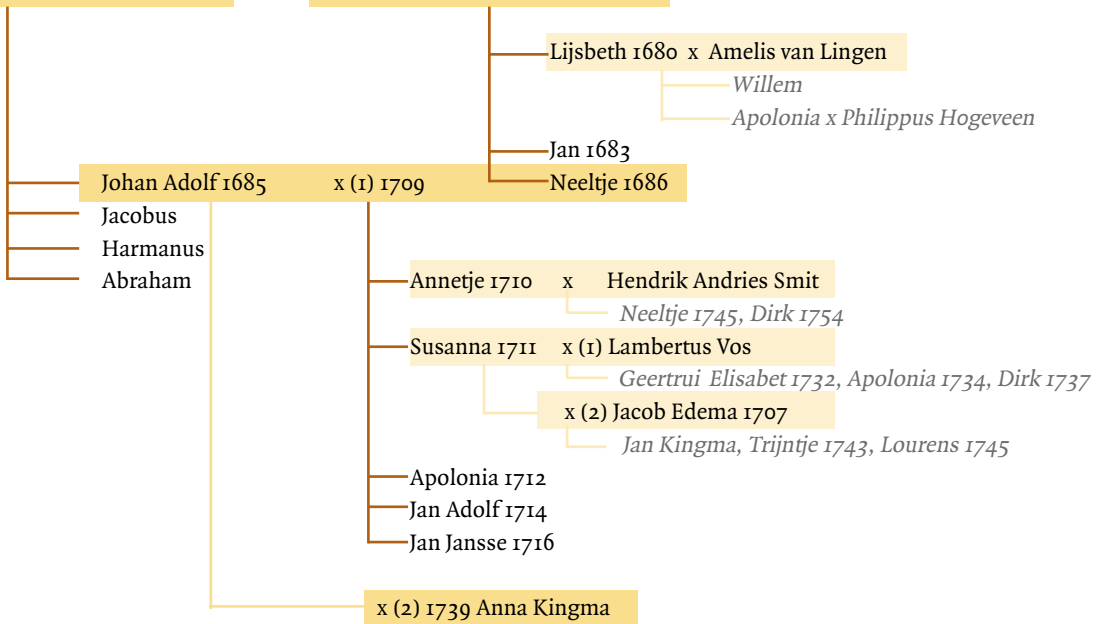
Testamenten met datum en tijdstip

Dagen	Aantal	Tijdstip (ongeveer)	Aantal
ma	31	18.00 u	18
di	29	19.00 u	15
wo	29	20.00 u	26
do	22	21.00 u	25
vr	32	22.00 u	21
za	29	23.00 u	12
zo	9	24.00 u	3
		1.00 u	4
Totaal: 181			Totaal: 124

Veel testamenten bevatten de dag van de week en het tijdstip, waarop Winkler de akte vastlegde. De verdeling over de weekdagen is ongeveer gelijk. Wel opvallend zijn de negen aktes op zondag. Meer bijzonder zijn de tijdstippen: het grootste deel van de aktes werd 's avonds opgetekend.

Adolf Winkler x Jacomina Krutel

Jan Jans van Veeren x Annetje Jans

De belangrijkste familieleden van Johan Adolf Winkler.

en dood zijn. Uiteraard was in alle gevallen sprake van een zeker vermogen dat veilig gesteld moest worden. De verdeling over de dagen van de week – zaterdag gold natuurlijk in die tijd gewoon als werkdag – is evenredig. Wel opvallend is dat er negen aktes op zondag zijn opgetekend. Verder was ook werken met kerst of op nieuwjaarsdag niet abnormaal. De tijdstippen werpen een bijzonder licht op de werktijden: ruim tweederde van de aktes noteerde de notaris op tijden, die ons nu wonderlijk voorkomen. Eén vond plaats om zes uur 's ochtends en de rest 's avonds vanaf zes uur. Het meest populair waren acht, negen en tien uur in de avond, maar ook later, zelfs om een uur 's nachts, kon men een beroep doen op Winkler. Ook twee huwelijkscontracten bevatten dag en tijdstip, een op maandag om half tien 's avonds en een op zaterdagavond om acht uur.

De eerder beschreven ruzie tussen De Swart en Winkler in 1717 had 's avonds laat plaatsgevonden. De comparanten, die secretaris Winkler een scheidingsakte op lieten stellen, meldden zich tussen negen en tien uur in de avond.

Onnutte verteringen

Na zijn schorsing was schout Bitter op 9 juni 1717 weer in zijn functie hersteld. De vreugde onder de bevolking

was groot, zoals blijkt uit verklaringen over die dag. Er was flink geschoten, zoals nog *hedendaags gebruïjcke is wanneer personen haar hier in de huwelijks staet laten bevestigen*.

Maar niet iedereen was blij met schout Bitter en het dorpsbestuur. In een van de eerder vermelde verklaringen staat het zinnetje dat zij op 4-5 in de *regtkamer* ten huize van Jan Bitter waren (pijprokend en wijn drinkend). Het staat er achteloos, alsof het de normaalste zaak van de wereld was dat het gerecht niet in het rechthuis vergaderde, maar daar tegenover in de herberg van de op non-actief gestelde schout. Dat was het ook niet en er was meer aan de hand, zo blijkt uit een aantal akten van Winkler.

In maart 1721 diende een aantal vooraanstaande dorpingen een formele klacht in bij het gerecht over de *grote en exsessieve vertering en onbehoorlijke coste van de afgelopen jaren*. Blijkbaar heeft dat niet geholpen, want begin juli machtigden een aantal voormalige dorpsbestuurders onder andere Jan Perk om hulp te vragen bij de Staten van *Hollant en Westvrieslant* tegen de *onbehoorlijke onnutte en de grote verteringen dewelcke alhier ten huijse van Jan Bitter, schout en herbergier, alwaar tegenwoordigh het reght tegens de placcaten van den lande werd gehouden...*

Aanvullend werden door voormalige leden van het dorpsbestuur nog verklaringen tegen Bitter afgelegd. Zo hadden de buurmeesters toen zij met de schout in 1716 bij baljuw Hendrik Hooft in Muiderberg waren, deze horen zeggen *wel schout gij bedriegt mij ook altijd en ik kan geen staat op u maken* en dat hij smeekte hem nog een kans te geven. Andere verklaringen gingen over financiële malversaties. Bitter had in zijn opgave van ontvangen leges over 1716 een groot aantal posten niet vermeld en zo veertig gulden in eigen zak gestoken en in 1719 had hij 105 gulden dubbel gedeclareerd. Toen dat was uitgezocht had hij het geld ten overstaan van het volledige college ter plekke terug moeten betalen.

De Staten bevelen op 28 oktober¹⁹ om *voortaan alle des dorpsbesoignes in het gemene dorps regthuijs* te laten plaatsvinden, maar daar werd blijkbaar geen gehoor aan gegeven, want in februari werd Jan Perk weer naar de Gecommitteerde Raden gestuurd om een klacht in te dienen. Of er daarna geen problemen meer waren is onduidelijk, maar het overlijden van Bitter een jaar later zal het probleem opgelost hebben.

Huizen

Transporten van onroerend goed vonden in die tijd niet bij de notaris plaats, maar voor schout en schepenen. Lang niet elke plaats had een notaris. Straatnamen

Deel van de kadastrale kaart van het centrum van Hilversum uit 1824. Dit deel is bij de brand in 1766 vrijwel geheel in rook opgegaan, maar de huizen zullen vermoedelijk op de fundamenten weer zijn opgebouwd. Het huis met het kadastrale nummer 677 aan de doodweg was het woonhuis 117 van Winkler, ook het naastgelegen 676 was een tijdje in zijn bezit net als het huis om de hoek, hier aangeduid met 682. Op het kadastrale nummer 631 stond het huis 43 waar dochter Susanna heeft gewoond. De herberg van schout Bitter, nummer 784, stond recht tegenover de kerk. (coll. auteur)

Ven sal in Loozen aapwintig fūthū	305:4
Dag elusal in specie Van goede in daaldris t sande	500
Ven sal in specie guldens fūthū	0:50
Ven sal in daaldris als aapwintig specie	67:5
Ven sal in dūbbeltis	489:10
Dag elusal in specie Van goede fūthū In andere specie fūthū	150

Opsomming van het muntgeld in de inventaris na het overlijden van Hendrik Perk in 1742.

Een inventaris

Een van de meest gedetailleerde inventarissen is die van Hendrik Perk na zijn overlijden in 1742. Hij was in 1712 getrouwd met de weduwe Cornelia Drost. De akte is overzichtelijk in paragrafen ingedeeld. De eerste twee paragrafen gaan over de goederen van beide partners, destijds ingebracht of tijdens huwelijk geërfd, die nog in de boedel waren. Dat zal voor de door haar ingebrachte levende have van paarden, koeien en schapen vast niet meer het geval zijn geweest. Zijn aandeel was hoofdzakelijk bouwland, van haar kant kwam behalve veel bouwland, het woonhuis, nummer 455, waar ze nog steeds woonden. Het was het middelste van de laatste vijf boerderijen van het dorp aan de Havenstraat tussen de Ruitersweg en de Koningsstraat. In de derde paragraaf staan de goederen die tijdens het huwelijk verworven waren. Bij het onroerend goed staat precies aangegeven wanneer het gekocht was en van wie. Daaronder was bouwland in de buurt aan de Loosdrechtseweg en de Bosdrift. In 1719 en 1720 hadden ze huis 448 bij de Zon en Maanstraat en Vaartweg gekocht voor een totaalbedrag van 865 gulden. Het verpondingskohier van 1733 vermeldt dat hier toen een tapperij gevestigd was. Ook bij het onderdeel obligaties staat precies vermeld wanneer deze uitgegeven zijn. Zo had Perk 2.200 geleend op 1 maart 1741 aan zijn neef Jan Venendaal, die die dag de helft van de korenmolen aan de Vaartweg van zijn stiefvader had gekregen²⁸.

Een ander onderdeel geeft de opsomming van de enorme hoeveelheid muntgeld (7.066 gulden), die het echtpaar in huis had. Paragraaf vier omvat de persoonlijke bezittingen van de overledene en daarna volgt de overige inboedel, een lange lijst met goederen voor het boerenbedrijf, maar ook het overige huisraad.

Het echtpaar was rijk en dat komt ook naar voren in de zesde paragraaf, die de 'doodschulden' opsomt. De doods-kist had 5,50 gekost en het uitkleden van het lijk vier gulden. Voor de begrafenisgasten waren ook geen kosten geschuwd: aan winkelwaren, brood en boter was de weduwe ruim 12,50 kwijt en voor bier (drie halve vaten) zes gulden. Slager Hertog had 72 pond rundvlees geleverd voor bijna elf gulden. Verder staat een bedrag van zes gulden en twaalf stuivers genoteerd voor de dragers met daarbij de vermelding 'zoals destijds gebruikelijk'. Een dergelijk luxe begrafenis zal voor Hilversum uitzonderlijk geweest zijn en heel wat bekijks hebben gehad.

werden niet gebruikt, met uitzondering van de Zeedijk en het Noordse Bosje en ook huisnummers komen nauwelijks voor. Het was voldoende om aan te geven wie de burens in de vier windstreken waren. Slechts één akte van Winkler bevat huisnummers: dat betrof negen huizen in de inventaris van grutter Jan Willemse de Man na zijn overlijden.

Omdat de dorpsarchieven uit die tijd verloren zijn gegaan is niet meer na te gaan wanneer Winkler zijn eerste huis in Hilversum kocht. Volgens het verpondingskohier van 1733²⁰ bezat Winkler toen twee huizen. Dankzij het bewaard gebleven Hilversumse verpondingskohier²¹, waarin per huisnummer de opeenvolgende eigenaren tot 1778 is bijgehouden, is het bezit daarna wel te volgen. Bij de aanleg hiervan bezat Winkler drie huizen. Huis 117, zijn woonhuis, vlakbij de kerktoren (nu Oude Torenstraat) zal hij al snel na zijn aanstelling als secretaris hebben aangeschaft. Het moet in elk geval

voor 1722 geweest zijn toen hij het huis aan de vaart in de Grong in Kortenhoeve verkocht. Die verkoop zal mogelijk ook te maken hebben met wegvallende inkomsten als gevolg van zijn schorsing. Zijn schoonvader Jan van Veeren overleed in 1726 en liet elk van de drie kinderen, zoon Jan, dochter Lijsbeth en haar man Amelis van Lingen en dochter Neeltje goederen en gelden na ter waarde van bijna 12.000 gulden. Winkler en zijn vrouw kregen drie huizen, in Ankeveen, in Nederhorst en huis 335 in Hilversum tussen de Zeedijk en de Groest, dat getaxeerd werd op 500 gulden. In hun erfdeel zat ook een hypotheek van 200 gulden op een huis aan de Groest, het huis waar veertig jaar later de dorpsbrand begon.

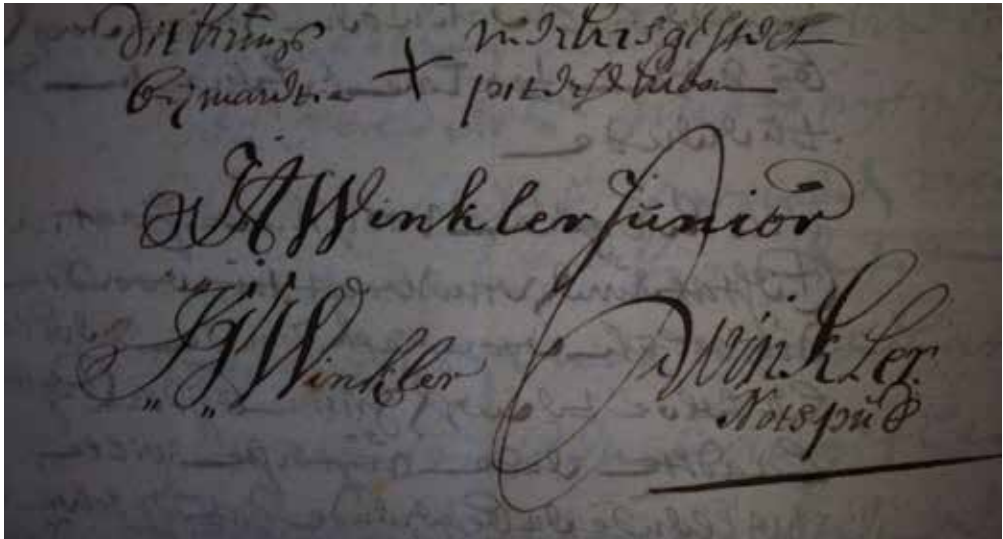
Huis 43 aan de Kerkbrink, dat op de eerste lijst niet op zijn naam stond, kocht hij dus rond 1733.

In 1729 had hij nog een huis, tevens winkel, met boomgaard in Kortenhoeve aangeschaft. Behalve de jaarhuur van zestig gulden bedong hij de helft van de fruitoogst.

Begin van het testament van Pieter Wouterse Smalburgh en Gritie Jans de Man. Opvallend is de zinsnede dat iedereen blijkbaar moest weten dat dit echtpaar een testament op liet maken.

De tekst luidt: In den name godes Amen kennelijck sij aaneen ijgelijck dat in den jare na de geboorte onses heeren en Zaeghmaker Jesu Christi duysent sevenhondert en sesendertigh op den 18 mey desselve jaars zijnde vrijdag nademidg omt d'clocke ses ure voor mijn Johan Adolph Winkler...

Handtekeningen van notaris Winkler en van zijn beide zoons. De jongste was 15 jaar oud toen hij als getuige deze akte in 1731 tekende.

Querulant

Interessante aktes zijn de insinuaties, waarbij de insinuant de notaris met een boodschap naar de geïnsinueerde stuurde. In veel gevallen kreeg Winkler na voorlezing van de akte als antwoord “Ik hoor en ik zie”, waarbij het verdere vervolg volkomen onduidelijk is.

Bij bijna de helft van de insinuaties is Jan Perk betrokken, meestal als insinuant. Perk verzorgde samen met zijn neef Jan Haan de beurtvaart op Amsterdam en Utrecht en bovendien was hij opzichter van de domeinen. In beide hoedanigheden had hij het regelmatig aan de stok met de buurmeesters. Het ging bijvoorbeeld om door het dorpsbestuur afgebroken bouwwerken, die de toegang naar het dorpsveerhuis aan de Hilversumse Vaart zouden hebben belemmerd, of het kappen van bomen, die volgens Perk op domeingrond stonden. Het dorpsbestuur klaagde op haar beurt over het blokkeren van de losplaats door Perk. Niet alleen de dorpsbestuurders wist Perk te vinden: aanzeggingen liet hij ook doen aan mensen die illegaal vracht hadden vervoerd en aan de schaapherder, die schapen op door hem ingezaaid land had geweid. Tussen Perk en Jan Haan boterde het ook niet erg. In april 1731 liet Perk hem via de notaris weten dat hij zijn permanente dronkenschap zat was. De hoofdvingelanden van 's-Graveland²² hadden aangegeven dat zij zich tot andere schippers zouden wenden

als er geen verbetering kwam.

Ook in verklaringen duikt Perk regelmatig op. Vaak liet hij mensen verklaringen afleggen, die zijn insinuaties ondersteunden. En Perk had duidelijk een eigen mening, die hij niet onder stoelen of banken stak. In augustus 1725 had men hem horen zeggen *Ik kan nog wel thien jaaren leven en ik sal gedurende die tijd nog menig in de weeg lopen en ik kan gedurende die tijd ook nogh quaat genoeg doen*. In een van zijn huizen aan de Hilversumse Vaart had men kopieën van legio officiële plakaten en missiven van decennia terug zien hangen. Ook tekeningen op schuren en het secreet²³ waren een duidelijke aanklacht tegen het dorpsbestuur. Perk zelf liet die maand nog een verklaring afleggen over de buurspraak. Die had altijd ordentelijk plaatsgevonden met het gerecht op het kerkhof en de burens op het plein. De laatste buurspraak had in de kerk plaatsgevonden en er was *grote disorders, questie en kijvagien voorgevallen onder het volk*.

Familiebedrijf

Bij de aktes waren altijd twee getuigen nodig, die ongetwijfeld voor hun bijdrage een vergoeding ontvingen. Soms voorzagen de comparanten daar zelf in, maar in de meeste gevallen zal de notaris deze gevraagd of aangewezen hebben. Veel namen komen regelmatig

voor. Mogelijk fungeerden deze min of meer als klerk van de notaris. Begin jaren dertig trad Lambertus Vos een aantal malen op als getuige. Hij trouwde met Susanna, de tweede dochter van Winkler. Haar tweede man, Jacob Edema, komt eveneens een aantal malen voor, al was zijn vader, procureur Lourens, veel vaker getuige. Ook de echtgenoot van zijn oudste dochter Annetje, Hendrik Smit, tekende ruim voor zijn huwelijk een aantal malen als getuige. En Winkler schakelde zijn zoons in. Zijn naamgenoot Johan Adolph was vanaf september 1728, hij was toen veertien jaar, een vaste verschijning als getuige. Drie jaar later was dat vaak samen met zijn jongere broer Jan Janse, die vijftien jaar was toen hij zijn eerste handtekening mocht zetten. Herman Winkler, een broer van de notaris was vermoedelijk op familiebezoek, toen die hem in 1752 een akte liet tekenen. Een aantal maal tekende Willem van Lingen, een neef van zijn vrouw en notaris in Nigtevecht. Mogelijk bezocht ook hij op dat moment zijn confrater.

Avontuur

In de loop der tijd gingen geregeld Hilversummers een dienstverband aan bij de VOC²⁴. Degenen die heelhuids terugkeerden, hebben ongetwijfeld kleurrijk

verteld over hun avonturen. Winkler was opgegroeid in Indië en zal zeker vaak verhaald hebben van zijn jeugd in deze compleet andere wereld. Opvallend in de jaren dertig en veertig is de relatie van Indiëgangers met Winkler. Zijn schoonzoon Lambertus Vos vertrok in 1737 als ziekenverzorger. Het is de vraag of hij zijn jongste zoon, die zeven dagen nadat zijn schip uitzeilde gedoopt werd, ooit gezien heeft. Winklers oudste zoon en naamgenoot was het jaar daarvoor in februari vertrokken als adelborst voor een carrière in het leger. Hij gaf als herkomstplaats Kortenhoef op bij zijn inschrijving. Op weg terug naar Nederland verging zijn schip in oktober 1742 bij Calais, maar hij keerde heelhuids terug naar huis.

De familiesituatie was in die tussentijd behoorlijk gewijzigd. Zijn moeder was kort na zijn vertrek overleden en zijn vader inmiddels hertrouwd met Anna Kingma. Zwager Lambertus Vos had het leven gelaten in de Oost en ook zus Susanna was hertrouwd. Haar nieuwe man Jacob Edema kende hij ongetwijfeld. Diens vader Lourens was procureur en werkte regelmatig met zijn eigen vader samen. Broers van Lourens waren eerder bij de VOC een dienstverband aangegaan en de meesten waren ook teruggekeerd. Wilhelmus Edema, een broer van Jacob,

De twaalf banden met de notariële aktes van Winkler in Hilversum.

was in 1734 vertrokken en omgekomen bij de grote ramp in 1737 aan de Kaap, waarbij vrijwel de hele retourvloot verloren was gegaan. Een andere broer, Rijk, en neef Wilhelmus Boelhouwer waren in 1741 ook vertrokken. Ook zij zouden het avontuur niet overleven, maar dat was toen nog niet bekend.

De onzekerheid weerhield de avonturiers niet. Johan Adolf ging opnieuw een dienstverband aan in mei 1744, nu als korporaal en in november vertrok ook zijn broer Jan als soldaat. De meeste mensen die zich bij de VOC meldden, gingen een schuld van in de regel 150 gulden aan om de noodzakelijke reisuitrusting aan te kunnen schaffen. De jongens Winkler deden dat niet en kregen ongetwijfeld het geld van hun ouders. Jan Winkler vertrok tegelijk met maar liefst zeven andere Hilversummers. Onder hen was een andere neef van Jacob Edema, Wilhelmus van der Veer, die voor zijn vertrek regelmatig als getuige op het notariskantoor had gewerkt. Slechts twee van deze groep van acht jongelingen keerden naar Hilversum terug. Jan Winkler overleed precies een jaar na vertrek en hoewel hij geen schuld was aangegaan, bleef er een negatief saldo over van ruim 21 gulden. Dat werd in rekening gebracht bij zijn broer.

Scheiding

Behalve testamenten, waar incidenteel familierelaties, zoals nog levende ouders of namen van (voor)kinderen²⁵ genoemd worden of een prelegatering van onroerend goed, zijn ook boedelinventarissen en -scheidingen interessant. Bij de scheidings is vooral het onroerend goed van belang en de inventarissen geven inzicht, niet alleen in het bezit, maar ook in het beroep van de overledene en de voorraad in het geval van een bedrijf. De eerder gemelde inventaris van grutter De Man bevat een opsomming van wat er zoal verkocht werd: *haver-gort, gebr. garstegort, groene, witte en grauwe ertten, rijst, witte boonties, mostersaat, jufferties gort*. De inventaris van lakendrappier Tijmen Cornelisz Rebel bevat een uitgebreide beschrijving wat er was aangetroffen na zijn overlijden. Hij bezat zes lakenweefgetouwen en allerlei toebehoren. Daarnaast een bescheiden winkelinventaris.

Neeltje van Veeren overleed begin december 1736 en Winkler liet ruim twee jaar later de boedelscheiding opstellen²⁶. Ten aanzien van de verdeling was afgesproken dat deze niet *bij blinde lootinge* zou geschieden, maar

zoals het voor een ieder het beste uitkwam. Loting van de in gelijke porties verdeelde nalatenschap kwam vaak voor in die tijd. Het totale bezit bedroeg minus schulden bijna 21.500 gulden. De helft daarvan waren uitstaande vorderingen, zoals leningen, obligaties en hypotheek en bijna 2.250 contante penningen. De vier kinderen kregen gezamenlijk het land in Abcoude, dat getaxeerd was op 5.000 en Susanna haar woonhuis (nummer 43) met waarde 880 aan de Kerkbrink. Het overige onroerend goed bleef in bezit van de weduwnaar. Zijn woonhuis nummer 117 was op 2.000 gulden gesteld, erachter lag een akker bouwland. Het huis tussen de Zeedijk en de Groest (nu getaxeerd op 400) was nog in bezit, evenals het huis met de winkel in Kortenhoeve. Daarnaast had Winkler niet lang voor de scheiding de helft van een huis aan de Groest hoek Spoorstraat gekocht, dat hij overigens kort daarna weer van de hand deed.

De reden van de boedelscheiding was het tweede huwelijk van Winkler op 25 februari 1739²⁷ met de Utrechtse Anne Kingma.

Ongelijkheid

In het algemeen waren vrouwen ondergeschikt. Bij getrouwde dochters werd de man meestal als eerste genoemd, de echtgenote van een zoon werd nooit vermeld. Veel notarissen in die tijd vonden het noodzakelijk om te vermelden dat er kinderen (*levende geboorte*) waren, maar in Winklers aktes komt dit niet voor.

Vrouwen konden wel beslissen om zelf het beheer te voeren, al was dit een uitzondering. Annetje Winkler, de oudste dochter, had bedongen om haar eigen administratie te voeren en zij wordt altijd als eerste genoemd, meestal wel met vermelding van de naam van haar echtgenoot.

Een punt van aandacht in testamenten was vaak de zorg voor minderjarige kinderen. Het weeshuis werd niet als een goede optie gezien. Zo sloten Pieter Smalburgh en zijn vrouw Grietje de Man rechtvaarders en weesmeesters buiten als het om hun kleinkinderen en bezittingen ging. Uit het testament eind 1749 van Philippus Hogeveen, schout in Abcoude, en Apolonia van Lingen, blijkt een verschil in recht tussen de verschillende provincies. Zij hadden alleen een dochter, maar bepaalden dat een eventuele zoon na hun overlijden niet bevoordeeld zou worden of *geen andere rechten zou genieten onder dese gebieden van de lande van Utrecht alwaar des*

De kleding in de eerste helft van de achttiende eeuw was ook voor mannen luxueus. Uit de opsomming in de boedelinventaris valt op te maken dat Winkler aan de mode meedeed. Vermoedelijk zal hij ongeveer zo, waarschijnlijk met hoed en degen, door het dorp gewandeld hebben. (bron: europeana.eu)

De hartsvanger van Winkler had een agaten gevest en bracht op de veiling elf gulden op. (bron: Rama, commons.wikimedia)

Veiling

Het was in de achttiende eeuw gebruikelijk dat de kleren van de overleden vader of moeder naar respectievelijk de oudste zoon of dochter gingen. Dat was Johan Adolf junior, die zich in 1744 voor de tweede keer bij de VOC had gemeld en van wie niet bekend was of hij nog leefde. In oktober 1756 stelden de executeurs testamentair de inventaris op van de aan hem toekomende goederen. Deze lijst en de veiling van de spullen in januari daarna, geven een aardig beeld van zijn kleding en hun waarde. Het was de pruikentijd, waarin zowel mannen als vrouwen zich opzichtig kleedden met allerhande versieringen. Winkler deed mee aan die mode. Hij had acht pruiken, waarvan de vier beste op de veiling zes gulden opbrachten, terwijl voor de vier *slegte* de teller op zestig cent bleef staan.

Er waren drie gekleurde rokken (korte jassen) met 'kamizool' (vest) en broek. De blauwe was het duurste en ging met drie broeken voor negentien gulden van de hand. Neef Philippus Hooegeveen schafte voor zestien gulden twee jassen en een broek aan. De rode hemd-rok met gouden *blommen* veranderde voor 8,15 van eigenaar. Notaris Van Lingen bood zelf ook mee: hij kocht de vier paar boven- en onderkousen voor veertien gulden. De elf onderbroeken kostten 6,75. Schoeisel was niet veel waard: voor drie paar schoenen en drie paar muilen werd twee gulden betaald. Linnengoed was wel prijzig. Vijftien lakens brachten 43,50 op, 25 slopen zestien gulden en drie lappen nieuw linnen dertien gulden. De hoogste prijs van 44 gulden werd betaald voor een bed, peluw en twee kussens.

De wapens van Winkler werden ook geveild. De hartsvanger bracht elf gulden op, vermoedelijk vanwege het agaten heft. Voor twee degens wilde men maar 1,50 betalen, voor de vier pistolen 6,25 en voor de snaphaan bijna vier gulden.

Ook de weduwe en schoonzoon Lourens Edema waren op de veiling aanwezig. Zij kochten respectievelijk een gieter voor twee gulden en een pannekoekpan met toebehoren voor 1,50.

Derde cappittel

	van contanten	gld	st	pe
38 halve goude reijders		266	-	-
43 ducaten a 5 gulden 5 stuij		225	15	-
een vreemd stukjen				
aan silver geld in een sakje		26	-	-
een sakje daarin een	2:10			
2 a 2 gulden	4			
een halve drie gulden	1:10			
1/2 ducaton	1:11:8	9	11	8
een kwaade stuijver en een arge duijt				
3 vreemde rijksdaalders		7	10	-
4 heele en een halve ducaton		14	3	8
nog twee vreemde rijksdaalders		5	-	-
3 halve rijksdaalders		3	15	-
2 a 12 1/2 stuijv		1	5	-
2 Engelse aght en twintigen		2	16	-
4 silvere stukijens, 3 ducatons, 22 schellinge,				
1 rijksdaalder, een Spaanse silvere en een dito duijt		18	11	-
		576	86	16

De inventaris van Winkler na zijn overlijden bevat een grote verscheidenheid aan muntgeld. Niet alles kon op waarde geschat worden, zoals het vreemde stukje en de kwade duit. De totale waarde, met 16 penningen in een stuiver en 20 stuivers in een gulden, werd getaxeerd op 580,35. Niet extreem veel, maar in die tijd kon hiermee wel een redelijk huis aangeschaft worden.

oudste zoon geniet sekere voorregte.

Winkler en zijn vrouw behandelden hun kleinkinderen niet gelijk bij het opstellen van hun testament in 1750²⁹. Hij legateerde honderd gulden aan kleindochter Apollonia Vos en zij eenzelfde bedrag aan Jan Kingma Edema, die Susanna zo had genoemd uit erbetoon aan de overleden vader van haar stiefmoeder. Hoewel er op dat moment zeker vier van de zeven kleinkinderen in leven waren, was er alleen voor de genoemde twee een legaat.

Beestenbende

De laatste Hilversumse akte van Winkler is gedateerd 5 december 1753. Daarna heeft hij in Loenen³⁰ nog als notaris gewerkt tot hij op 3 mei 1756 overleed.

Notaris Willem van Lingen stelde op 26 mei 1756 de boedelinventaris op³¹. Naast vier huizen in Hilversum en bouwland bevat het een lange lijst met goederen. Later werd deze akte aangevuld, onder andere met de schulden.

De lijst met goederen bevat een aantal interessante

zaken. Behalve de kleding van de overledene (zie kader Veiling), wordt de inboedel hoofdzakelijk beschreven naar materiaal, zoals goud, zilver, porselein, linnen, aardewerk etc. Helaas ontbreekt de waardering van de goederen, behalve voor de contanten. Bij het goud staan onder andere een wandelstok met gouden knop, een *oorleepeltje een tande rooijertje en een peijperoertje om in een tandestoker te gebruiken*, en allerlei spullen als doosjes, knoopjes en ringetjes. De lijst zilverwerk is langer, daaronder een wandelstok met zilveren knop, bestek, tabaks- en snuifdozen, schoengespen, bijbel en psalmboek met zilverbeslag en verder een bril en zakhorloge. En er was erg veel linnengoed, vermoedelijk een statussymbool in die tijd, want 65 lakens en slopen lijken geen basisvoorraad.

Het leukst om te lezen in de inventaris is het feit dat Winkler dieren gehouden heeft. Er was een honden-, konijnen- en kippenhok en op zolder een papegaai- en een parkietenkooi. Het lijkt erop dat die dieren allemaal weg waren. Nu waren er alleen nog vinkenkooitjes met

vinken.

De inventaris geeft ook een inkijsje in het tijdverdrijf in het verleden: op zolder bevond zich een *dambord met loode scheijven* en op de zolder in Hilversum stond een *claversimbaal met zijn voet*. In huize Winkler is dus ooit klavecimbel gespeeld.

Afwikkeling

In augustus was het meeste onroerend goed geveild. Daaronder waren huis 43, huis 116 naast zijn woning aan de Oude Torenstraat, dat hij in 1741 had aangeschaft en huis 465 in het Ruitersbosch (bij de Neuweg), dat sinds 1745 in zijn bezit was. Het huis in Loenen was gehuurd. Na het overlijden was er nog huurschuld van tachtig gulden. De meeste roerende goederen werden kort daarna verdeeld, maar het zou nog jaren duren voordat de eindafrekening een feit was.

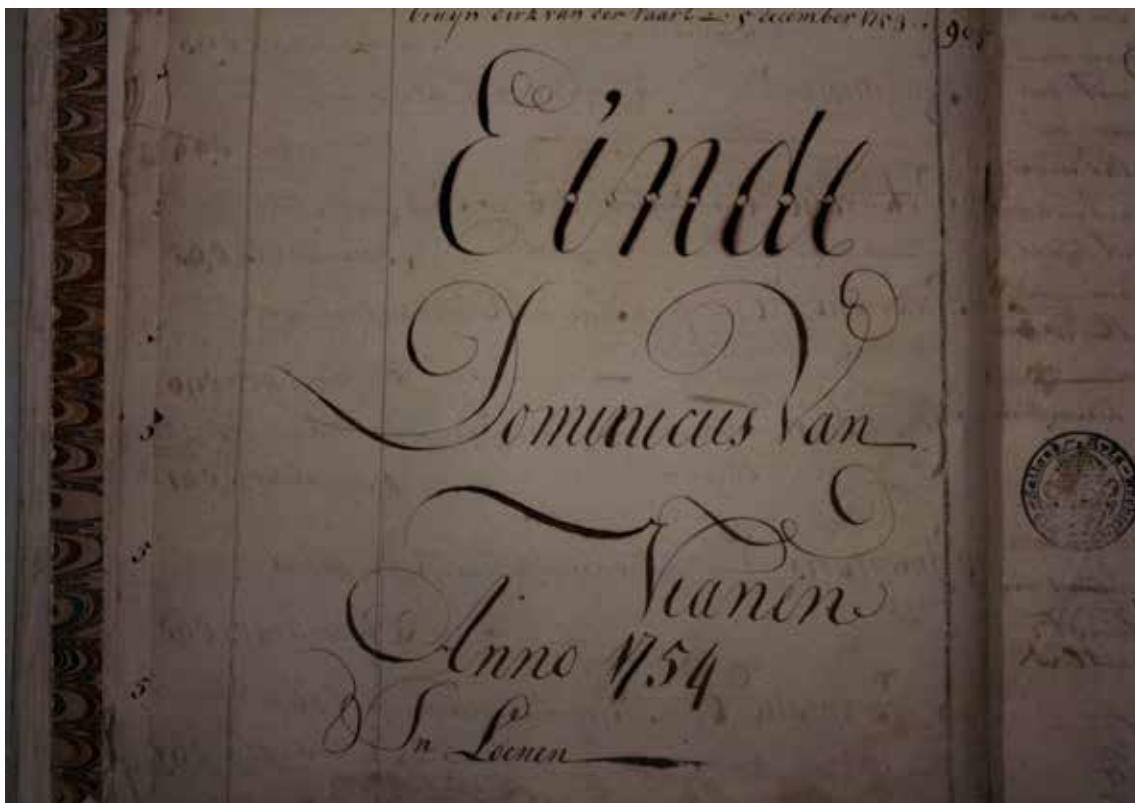
Het is de vraag of de relatie van weduwe Anna Kingma met haar stiefdochters wel zo goed was. In haar testa-

ment van 1760³² legateerde ze weliswaar aan elk honderd gulden, maar tot universeel erfgenamen benoemde ze hun neef en nicht, Willem en Apolonia van Lingen.

Op 18 juli 1765³³ was er overeenstemming over de verdeling van de boedel. De erfgenamen hadden de notaris in de arm genomen om te voorkomen dat *langdurige disputen en kostbare procedures zouden kunnen ontstaan*. Behalve enkele legaten bedroeg het te verdelen bedrag 8.303 gulden, overwegend obligaties en contanten. Dochter Annetje kreeg het huis aan de Oude Torenstraat, dat nog geen jaar later verloren zou gaan bij de dorpsbrand. Haar man overleed kort daarna en ze verhuisde met haar twee kinderen naar Utrecht. Susanna woonde met haar gezin al enkele jaren in Loosdrecht. Johan Adolf junior was in 1752 overleden in Azië, maar pas in maart 1759 haalde zwager Lourens Edema zijn gage op. Anna Kingma hertrouwde vermoedelijk. Op 24 augustus 1778 werd in het begraafboek van Loenen een Anna Kingma, laatst weduwe van Jan Robbersen, ingeschreven.

Bladzijde uit het begraafboek van de Hervormde Kerk in Ankeveen. Schoonvader Jan Jansz van Veeren had hier een eigen graf gekocht. Na hem kreeg zijn dochter Neeltje hier haar laatste rustplaats. Winkler zelf werd bijgezet en ook zijn schoonzoon Hendrik Andries Smit.

Onderaan de index van de laatste band. Mogelijk was deze Dominicus van Vianen klerk van de notaris en van 1763 tot 1811 notaris in Amsterdam. Vermoedelijk lagen de banden niet in Hilversum ten tijde van de brand en zijn ze daardoor bewaard gebleven.

BRONNEN

Notarieel Utrecht, Naarden (SSANo09), Kortenhoef en Hilversum (SAGVo28)

Dorpsbestuur Kortenhoef (SAGVo51)

Criminele rol Naarden

NOTEN

- ¹ De eerste jaren tekent hij met Winckler, maar later alleen nog met Winkler. Overigens komt in de archieven ook Winckeler en Winckelaar met of zonder c voor.
- ² Volgens stamboom op http://tomswhakapapa.co.nz/brons_family_history_131.htm. Er is enige twijfel omdat de sterfjaren van zijn vrouw en van zijn vader niet kloppen.
- ³ <http://resources.huygens.knaw.nl/retro>. *Generale Missiven van gouverneurs-generaal en raden aan de heren XVII der VOC. Deel 5 1686-1697*, p.92 noot 3.
- ⁴ <http://resources.huygens.knaw.nl/das> vermeldt zes passagiers op dit schip.
- ⁵ De gadermeester was belast met het innen van belastingen, een waar(d)smen behartigde de belangen van het dorp bij de dijkgraaf (gtb.inl.nl).
- ⁶ De Grongse polder, een naam die tot de 19e eeuw in gebruik bleef, lag tussen de huidige provinciale weg en de Kerklaan. Het noord-oostelijk deel van de polder werd Grong te veld genoemd. Hier was nauwelijks veen te bekennen. Met dank aan Jan Immerzeel van de Historische Kring Kortenhoef.
- ⁷ Een morgen is een stuk grond dat in een ochtend omgeploegd kon worden. De maat verschilde per streek, maar was meestal iets minder dan een hectare.
- ⁸ Een vierendeel boter is 68 pond of 33,6 kilo. Het pond woog destijds iets minder dan het huidige pond.
- ⁹ SAGVo51 inv. nr. L2 diverse resoluties 14-5-1717.
- ¹⁰ SAGVo51 inv. nr. 23 stukken gelicht uit de waarschappij en nr. 176 beschrijving papieren geleend door Jonas Witsen en Winkler.
- ¹¹ SAGVo51 inv. nr 189.
- ¹² SAGVo28.11 inv. nr. 3030 notaris Elbert Mooy Kortenhoef 25-1-1717.
- ¹³ De Huijbert volgde de op 2-1-1717 overleden baljuw Hendrik Hooft op en was tot 1739 in functie.
- ¹⁴ SSANo09.01 inv. nr. 3741 notaris Jan Nagtglas dd 9-6-1721. Verklaring van Jan Bitter, waarin hij meldt dat hij tien weken geschorst was.
- ¹⁵ SSANo09.01 inv. nr.3730 notaris Hendrik Thierens. Verklaringen op 7 en 22 mei 1717.
- ¹⁶ SAGVo28.4 inv. nrs. 1905-1916.
- ¹⁷ SAGVoo4 inv. nr. 98, gedateerd 29-1-1723 en 14-1-1724.
- ¹⁸ Ook Elbert Mooij, notaris in Kortenhoef, deed dit. Hij schreef er de dag van de week niet bij. De Bruijn van Erkell, die vanaf 1744 ook notaris in Hilversum was, meldde het tijdstip.
- ¹⁹ Kopie in ArchiefPerk SAGVoo4 inv. nr. 111.
- ²⁰ Verponding was de belasting op onroerend goed. Kopie in Noord-Hollands Archief 151.1 inv.nr. 586.
- ²¹ SAGVo60 inv. nr. L248 (1734-1778), vanwege slechte staat helaas niet meer ter inzage.
- ²² De (zes) hoofdingelanden vormden het college dat het gebied van 's-Graveland beheerde.
- ²³ Het secreet was het toilet of eigenlijk schijthuis, dat in die tijd altijd buiten het huis stond.
- ²⁴ Zie I. de Ronde 'Hilversummers in dienst van de VOC'. in: *HHT-EP 2015/1*, p. 6-33.
- ²⁵ Een voorkind is een kind uit een eerder huwelijk van een van de partners.
- ²⁶ SSANo09.01 inv. nr. 3755 notaris Jan Nagtglas f.166 20-2-1739.
- ²⁷ Burgerlijke stand Utrecht 711 inv. nr. 103 , huwelijksvoorwaarden 21-2 notaris H. van Dam, Utrecht
- ²⁸ Akte in niet geïnventariseerd archief Heek.
- ²⁹ SSANo09.01 inv. nr. 3764 Thomas Nederbergh 3-2-1750.
- ³⁰ Aktes in Regionaal Historisch Centrum (RHC) Vecht en Venen Breukelen 1067 inv. nr. 987 periode 1754-1756.
- ³¹ RHC Vecht en Venen Breukelen 1067 inv. nr. 1873 dd. 26-5-1756, aanvullingen op 20-9 en 12-10.
- ³² SSANo09.01 inv. nr. 3767 Thomas Nederbergh 20-8-1760.
- ³³ Utrechts Archief notaris Johannes Overmeer no 79.